

Examen HAVO
2017

tijdvak 1
donderdag 11 mei
13.30 - 16.30 uur

Nederlands

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 45 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 61 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Beantwoord de open vragen in correct Nederlands.
Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, dan wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Hieronder volgen vragen bij vier teksten. Na de vragen bij tekst 1 en 2 volgen twee vragen die op beide teksten betrekking hebben.

Tekst 1 Tegen het dieren sentiment

Tekst 1 begint in de eerste alinea met het ontkrachten van een mogelijk bezwaar tegen de schrijver als persoon.

1p 1 Welk mogelijk bezwaar wordt er ontkracht?

Na de inleiding is tekst 1 onder te verdelen in drie delen. Deze achtereenvolgende delen kunnen van de volgende kopjes worden voorzien:

deel 1: De media en het dieren sentiment

deel 2: Verklaring media-aandacht voor het dieren sentiment

deel 3: Eenzijdige benadering van het dieren nieuws

1p 2 Bij welke alinea begint deel 2?

1p 3 Bij welke alinea begint deel 3?

1p 4 Formuleer in eigen woorden het centrale standpunt van de tekst dat al in alinea 1 wordt verwoord.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In de alinea's 2 tot en met 6 is sprake van een standpunt en argumentatie.

2p 5 Vat dit standpunt en de bijbehorende argumentatie samen.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In alinea 5 wordt kritiek gegeven op de argumenten waarmee dierenbeschermers bijvoorbeeld het korenwolfproject verantwoorden.

1p 6 Welk verwijt wordt deze dierenbeschermers gemaakt?

De dierenbeschermers

A geven geen echt bewijs voor hun standpunt.

B klagen over zaken die niet de moeite waard zijn.

C maken gebruik van verkeerde vergelijkingen.

D overdrijven het belang van hun standpunt.

'Volgens dit nieuwe dogma is de grens tussen de soorten vaag en hooguit gradueel, dus mogen wij ons vooral niks verbeelden.' (regels 99-103)

1p 7 Leg in eigen woorden uit wat met dit nieuwe dogma bedoeld wordt.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

‘Gezonken cultuurgoed is bijvoorbeeld de opvatting dat de mens niet meer is dan een rechtoplopend dier, een aangeklede aap, een toevallig stapje in de evolutie.’ (regels 95-99)

Bovenstaande uitspraak wordt verder uitgewerkt in de alinea’s 8 tot en met 11.

- 1p **8** Citeer het woord uit de alinea’s 8 tot en met 11 waarin het oordeel over deze opvatting het best naar voren komt.

‘Tegelijkertijd blijft hun ijver in het brengen van dierennieuws een tikje merkwaardig.’ (regels 138-140)

- 2p **9** Leg op grond van de informatie in alinea 11 uit waarom dit merkwaardig is.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Om de functies van alinea’s aan te duiden worden onder andere de volgende functiewoorden gebruikt: constatering, definitie, gevolg, oorzaak, verklaring, voorwaarde en weerlegging.

- 1p **10** Welke functie hebben de alinea’s 9, 10 en 11 samen ten opzichte van alinea 8?

Kies één van bovenstaande functiewoorden.

In alinea 12 wordt het voorbeeld van het nieuwsbericht over de bultrug gebruikt als een argument bij een standpunt.

- 1p **11** Welk standpunt is dat?

Citeer het tekstfragment dat dit standpunt verwoordt.

In alinea 13 wordt een ontwikkeling verondersteld in het denken over de natuur.

- 2p **12** Formuleer deze ontwikkeling in je eigen woorden.

Beschrijf daarbij de situatie vroeger en nu.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

‘Tekenend was hoe de minister van Economische Zaken daarop reageerde.’ (regels 196-198)

- 1p **13** Leg in eigen woorden uit waarom de reactie van de minister ‘tekenend’ genoemd wordt.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

‘Intussen concurreerde de berichtgeving rond de bultrug wekenlang met echte nieuwsfeiten uit Nederland en de rest van de wereld.’
(regels 215-219)

- 2p **14** Leg in eigen woorden uit waarom de berichtgeving rond de bultrug geen echt nieuwsfeit is, volgens de tekst.
Baseer je antwoord op alinea 11.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

‘Wie daarentegen in dit eensgezinde koor een dissident geluid laat horen, wacht een heel ander onthaal.’ (regels 235-238)

- 2p **15** Welke twee voorbeelden worden opgevoerd als argumenten bij dit standpunt?

In alinea 19 wordt het voorbeeld van het Amerikaanse onderzoek naar de mate van empathie voor dieren en mensen aangehaald.

- 1p **16** Wat is de belangrijkste functie van dit voorbeeld, gelet op de strekking van de tekst?
Dit onderzoek wordt vooral aangehaald om
- A** aan te tonen dat empathie een te grote rol speelt bij de sentimenten over mens en dier.
 - B** een antwoord te geven op de vraag of dierenliefde in de media anders vorm kan krijgen.
 - C** het beeld te bevestigen dat dierenliefhebbers te weinig empathisch vermogen voor mensen hebben.
 - D** te demonstreren dat het huidige dierensentiment vervelende gevolgen kan hebben.

‘Het sentiment dat dit land de laatste jaren echter tentoonspreidt voor alles wat vleugels, pels, poten of staart bezit, bevalt me heel matig. Nog minder bevalt me dat “wij van de media” daar zo klakkeloos in meegaan.’
(regels 12-17)

- 1p **17** Wat is het belangrijkste argument uit de tekst voor deze uitspraken?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

- 1p **18** Wat zou het best gezien kunnen worden als de onderliggende hoofdvraag van tekst 1?
- A** Hoe kan het huidige dierensentiment uiteindelijk uit de Nederlandse media worden verbannen?
 - B** Hoe komt het dat het huidige dierensentiment niet meer weg te denken is uit de Nederlandse media?
 - C** Waarom is het erg dat het huidige dierensentiment in de Nederlandse media zo alomtegenwoordig is?
 - D** Wat kunnen de Nederlandse media doen om het huidige dierensentiment aan te pakken?

- In een tekst kunnen verschillende argumentatieschema's voorkomen.
- 1p 19 Van welk argumentatieschema is in tekst 1 vooral gebruikgemaakt?
Er is vooral gebruik gemaakt van argumentatie op basis van
- A een oorzaak-gevolgrelatie.
 - B kenmerk of eigenschap.
 - C vergelijking.
 - D voorbeelden.
- 2p 20 Welke zin drukt het best de hoofdgedachte uit van tekst 1?
- A Het huidige diersentiment, vooral ook in de Nederlandse media, verdient achterdocht omdat het mensen minder belangrijk maakt dan dieren.
 - B Het huidige schuldgevoel van veel Nederlanders over dierenleed dat normaal is in de natuur, verdient afkeur in plaats van aandacht van de media.
 - C Het is jammer dat de Nederlandse media meegaan met een tijdgeest waarin de mensen evenveel waard zijn als de dieren.
 - D Het is vreemd dat de Nederlandse media consensus tonen over het belang van dieren in het nieuws en dat kritiek hierop geen gehoor vindt.

Tekst 2 Ga op schoolreis naar het dierproevenlab

- 1p 21 Welke uitspraak is het meest van toepassing op alinea 1?
Alinea 1
- A bevat een anekdote die dient ter introductie van het onderwerp van de tekst.
 - B formuleert de probleemstelling die de kern van de tekst vormt.
 - C noemt de aanleiding die aan het schrijven van de tekst ten grondslag ligt.
 - D schetst een situatie die vergelijkbaar is met het onderwerp van de tekst.
- 'Maar niemand had daarom gevraagd.' (regels 26-27)
- 1p 22 Wat geeft deze uitspraak aan?
Deze uitspraak geeft aan dat de Nederlandse bevolking
- A de omgang met dieren heeft uitbesteed aan een kleine groep.
 - B geen idee heeft hoeveel proefdieren er zijn in Nederland.
 - C helemaal niets wil weten over procedures als het castreren van biggen.
 - D waarschijnlijk niet geïnteresseerd is in het gebruik van proefdieren.

- 1p 23 Met welk begrip kan de functie van de alinea's 5 en 6 ten opzichte van de voorgaande alinea's het best benoemd worden?
- A gevolg
 - B oplossing
 - C samenvatting
 - D verklaring

'Voor proefdiermensen is dat gebrek aan belangstelling geruststellend.'
(regels 28-30)

Deze bewering lijkt in tegenspraak met een andere uitspraak uit de tekst over proefdiermensen.

- 1p 24 Citeer de zin uit de tekst waar deze uitspraak mee in tegenspraak lijkt.

'Nog belangrijker is openheid binnen de muren.' (regels 52-53)

- 1p 25 Leg uit wat met die openheid binnen de muren bedoeld wordt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

- 1p 26 Waar zou die openheid binnen de muren uiteindelijk toe moeten leiden, volgens de tekst?

Aan het einde van alinea 6 staan drie vragen.

- 1p 27 Waarvan zijn deze vragen een voorbeeld?

Deze vragen zijn een voorbeeld van

- A dilemma's waarmee proefdiermensen dagelijks geconfronteerd worden.
- B kwesties waarover proefdiermensen met elkaar zonder belemmering moeten kunnen discussiëren.
- C manieren waarop proefdiermensen om moeten gaan met dierenleed in proefdierlaboratoria.
- D vragen waarop proefdiermensen duidelijk antwoord moeten kunnen geven.

Hieronder staan zes beweringen die gebaseerd zijn op tekst 2.

- 1 Er moeten schoolreizen komen naar proefdierversnuffen.
 - 2 Geheimzinnigheid over proefdieren kweekt misverstanden.
 - 3 Het castreren van biggen wordt niet getoond tijdens open boerderijdag.
 - 4 Het ministerie heeft onvoldoende gerapporteerd over vergunningen voor proefdieren.
 - 5 Openheid binnen de muren van een proefdierversnuff is belangrijk.
 - 6 Proefdiermensen worden verplicht tot allergietesten met cavia's.
- Van bovenstaande beweringen moeten er twee worden opgenomen in een korte samenvatting van tekst 2.

- 2p 28 Welke twee beweringen zijn dat?
Noteer de nummers van de twee beweringen.

Tekst 1 en 2 Overkoepelende vragen

In tekst 2 komen kwesties aan bod die te maken hebben met veehouderij en dierproeven.

- 1p **29** Welke uitspraak uit tekst 1 zou ook van toepassing kunnen zijn op deze kwesties?
- A 'Dieren netjes behandelen behoort in mijn ogen tot het pakket dat wij beschaving noemen.' (regels 5-8)
 - B 'De terugkerende boodschap is: het gaat onherroepelijk bergafwaarts.' (regels 46-48)
 - C 'Geen wonder ook dat de meerderheid van het Nederlandse volk voorstander is van het verankeren van dierenrechten in de Grondwet.' (regels 125-128)

Tekst 1 en tekst 2 verschillen met betrekking tot de maatschappelijke aandacht voor dieren die er volgens de teksten is.

- 2p **30** Beschrijf dat verschil in maatschappelijke aandacht. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Tekst 3 Kritisch zijn is soms je mond houden

- In alinea 1 is sprake van een probleem en een gevolg daarvan.
- 2p 31 Vat dit probleem en gevolg samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.
- ‘maar ik herken in de problematiek niet alleen een moreel probleem.’
(regels 63-65)
- 1p 32 Formuleer in eigen woorden van welk probleem er nog meer sprake is volgens de tekst.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.
- Hieronder staan vier mogelijke redenen voor het noemen van de oproep van de minister-president in alinea 4.
De minister-president wordt genoemd omdat hij
- 1 als politicus pleit voor een einde aan de online agressie en het geweld dat op andere manieren wordt geuit.
 - 2 een probleem aankaart dat vergelijkbaar is met een onderwerp dat in de tekst besproken is.
 - 3 een voorbeeld is van een politicus die vervelende ervaringen heeft gehad met online agressie en verbaal geweld.
 - 4 met dit citaat door zijn rol als politicus de argumentatie in de tekst kracht bij kan zetten.
- 1p 33 Welke van bovenstaande redenen voor het noemen van deze oproep van de minister-president kunnen uit tekst 3 worden afgeleid?
- A alleen 1, 2 en 3
 - B alleen 1, 2 en 4
 - C alleen 1, 3 en 4
 - D alleen 2, 3 en 4
 - E 1, 2, 3 en 4
- ‘Maar kritisch zijn is niet hetzelfde als op alles kritiek geven.’
(regels 76-78)
- 1p 34 Met welk argumentatieschema wordt dit standpunt vooral onderbouwd?
met een argumentatieschema op basis van
- A autoriteit
 - B een oorzaak-gevolgrelatie
 - C kenmerk of eigenschap
 - D voor- en nadelen

'Kritisch zijn kost moeite.' (regel 98)

- 2p **35** Leg uit waarom het moeite kost om kritisch te zijn volgens tekst 3. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.
- 2p **36** Welke van de onderstaande zinnen omschrijft het best de hoofdgedachte van tekst 3?
- A** Het geven van een mening heeft pas waarde als deze inhoudelijk onderbouwd en doordacht is.
 - B** Het is een slechte ontwikkeling dat in discussies op internet zomaar over alles een mening wordt gegeven.
 - C** Mensen moeten begrijpen dat zwijgen soms de beste manier is om een mening te geven.
 - D** Om een discussie goed te laten verlopen is het soms beter om een agressief geformuleerde mening te negeren.

tekstfragment 1

(1) Sinds de verkiezingen van 2002, toen de LPF (Lijst Pim Fortuyn) verraste, vinden veel nieuwsorganisaties dat ze de voeling met hun lezers of kijkers hebben verloren. Journalisten hadden de grote politieke onvrede onder delen van de Nederlandse bevolking niet voorzien. Deze vermeende kloof tussen burger en journalistiek leidde tot de veelvuldige inzet van voxpop¹⁾ en overvloedige aandacht voor opiniepeilingen.

(2) Daar is nu ophef op Twitter bijgekomen. Sociale media maken zichtbaar en doorzoekbaar wat vroeger wel gebeurde, maar niet na te lezen was. Journalisten zijn Twitter gaan gebruiken als gemakkelijke plek om te zien wat er leeft bij de spreekwoordelijke dorpspomp. Het gesprek van de dag wordt gevat in een overzichtje van tweets.

(3) Twitter als maatstaf voor de publieke opinie is om diverse redenen problematisch. Tweets worden zelden geteld of op inhoud of sentiment geanalyseerd. Meestal volstaat de journalist met een kleine selectie die de term bloemlezing niet mag dragen. Maar ook als journalisten systematisch naar tweets zouden kijken, zouden ze de plank misslaan. Twittersaars zijn namelijk te jong, te hoogopgeleid, te politiek geïnteresseerd en te vaak man om een representatieve afspiegeling van de bevolking te vormen. Wat Twitter vindt, staat dus niet gelijk aan wat de bevolking vindt.

(4) Zelfs als Twitter representatief was én journalisten grondig zouden analyseren wat er werd gezegd, zijn de resultaten vertekend. Een kleine groep twittersaars neemt de bulk van de berichtjes op Twitter voor zijn rekening. Deze luidruchtige minderheid gebruikt meer hashtags, meer links, *mentiont*²⁾ meer mensen en retweet twee keer zo veel als de zwijgzame meerderheid, zo blijkt uit onderzoek.

(5) Op sociale media worden ervaringen en gevoelens bovendien *realtime* geuit. Die hebben niet dezelfde status als een mening. Over elk willekeurig onderwerp kan wel een aantal verontwaardigde tweets worden gevonden. Een tweet is bovendien geen opiniestuk. 'Voelen wat er leeft' is niet hetzelfde als het selectief voorlezen van sentimenten.

(6) Zo'n lezing zonder duiding – zonder analyse van thema's en patronen, zonder gevolgtrekkingen – vertelt ons niets. Al die verslagjes van de stem van 'gewone' of 'bekende' Nederlanders zijn niets meer dan goedkope en gemakzuchtige vulling. Het kost weinig geld om zulke items te maken en ze ontberen inhoudelijke waarde.

naar: Linda Duits en Rens Vliegenthart, nrc.nl, 27 december 2014

noot 1 voxpop: afkorting van 'vox populi': 'stem van het volk'; in de journalistiek gebruikt als term voor interviewtjes met mensen op straat

noot 2 *mentiont*: noemt

In tekst 3 staat:

‘We worden opgevoed met het idee dat het hebben van een eigen mening en een individueel geluid belangrijk is.’ (regels 72-75)

- 2p 37 Leg uit wat volgens tekstfragment 1 de rol van journalisten is in het ontstaan van dat idee.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Tekstfragment 1 bespreekt redenen waarom het problematisch is om het sociale medium Twitter als maatstaf voor de publieke opinie te gebruiken.

- 2p 38 Welke reden sluit aan bij de manier waarop in tekst 3 over het uiten van meningen wordt gedacht?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Tekst 4 Doen en laten

‘Een vragenronde in *de Volkskrant* leverde vooral lacherig commentaar op. Hoe ouderwets moet je zijn om heden ten dage nog met kledingvoorschriften op school aan te komen zetten? Iedereen weet toch dat tieners niets liever doen dan de grens opzoeken en die overschrijden? Kleding valt onder de individuele vrijheid van expressie en het getuigt van een benepen jarenvijftigmoraal om die te willen beperken.’ (regels 19-31)

- 1p 39 Met welk woord kan de gevoelswaarde die uit deze reacties in *de Volkskrant* spreekt het best omschreven worden?
- A bezorgdheid
 - B opluchting
 - C sarcasme
 - D verwondering

‘In de werksfeer kan de individuele expressie worden beknot ter wille van de zakelijkheid en daar kijkt niemand vreemd van op.’ (regels 73-77)

- 1p 40 Welk van de onderstaande zinnen omschrijft het best wat hiermee bedoeld wordt?
- Op de werkvloer is het normaal dat werknemers
- A hun kleding afstemmen op de bedrijfsnormen.
 - B hun kledingkeuze zelf kunnen bepalen.
 - C verplicht zijn zakelijke kleding te dragen.
 - D zichzelf kunnen uiten in hun kledingkeuze.

- 1p **41** Met welk begrip kan het verband tussen alinea 4 en het tweede deel van alinea 3 (vanaf regel 59) het best beschreven worden?
Alinea 4 vormt een
- A argument voor het gestelde in alinea 3.
 - B samenvatting van het gestelde in alinea 3.
 - C tegenstelling met het gestelde in alinea 3.
 - D voorbeeld bij het gestelde in alinea 3.

Volgens alinea 4 kunnen zowel docenten als leerlingen zich geen uitdagende kleding permitteren.

- 1p **42** Leg uit waarom dit volgens de tekst zo is.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.
- 2p **43** Welke van onderstaande uitspraken geeft de hoofdgedachte van tekst 4 het best weer?
- A De kledingrichtlijnen uit het bedrijfsleven kunnen ook doorgevoerd worden op scholen.
 - B Het zou niet gek zijn om op scholen enkele algemene kledingrichtlijnen voor de leerlingen aan te houden.
 - C Het is niet mogelijk om op scholen strikte kledingvoorschriften voor de leerlingen op te stellen.
 - D Het opstellen van kledingvoorschriften is ouderwets en beperkt de vrijheid van leerlingen te veel.

In tekst 4 worden verschillende argumentatieschema's gebruikt, waaronder argumentatie met voorbeelden.

- 1p **44** Wat voor argumentatieschema wordt naast argumentatie op basis van voorbeelden vooral gebruikt?
een argumentatieschema op basis van
- A een oorzaak-gevolgrelatie
 - B kenmerk of eigenschap
 - C vergelijking
 - D voor- en nadelen

Hieronder staan zeven beweringen die gebaseerd zijn op tekst 4.

- 1 Het dragen van uitdagende kleding door leerlingen op school levert discussie op.
- 2 Mode trekt zich weinig aan van weersomstandigheden.
- 3 Tieners zoeken graag grenzen op en overschrijden deze.
- 4 Kleding kan gebruikt worden om een bepaalde boodschap over te brengen.
- 5 Werknemers vinden het normaal dat er kledingvoorschriften op het werk zijn.
- 6 Kledingvoorschriften voor wat je op welk moment van de dag hoort te dragen zijn afgeschaft.
- 7 Het past binnen een taakgerichte werksfeer om rekening te houden met de kleding die je draagt.

Van bovenstaande beweringen moeten er drie worden opgenomen in een korte samenvatting van tekst 4.

- 3p **45** Welke drie beweringen zijn dat?
Noteer de nummers van de drie beweringen.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.